

نقش شهرک‌های صنعتی در توسعه شهرهای کوچک با نگاهی بر تأثیر شهرک صنعتی شمس آباد بر شهر حسن آباد فشافویه

منصوره تاری وردی

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد یادگار امام (ره) شهرری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

پروانه زیویار^۱

دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد یادگار امام (ره) شهرری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

بهمن کارگر

دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد یادگار امام (ره) شهرری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۷/۰۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۲/۱۵

چکیده

ایجاد شهرک‌ها و نواحی صنعتی، یکی از رویکردهای رایج صنعتی سازی در کشورهاست که به منظور تسهیل و تمرکز فعالیت‌ها با نگاهی بر حفظ محیط زیست و کاهش هزینه‌های تمام شده تولیدات صنعتی انجام میشود. شهرک‌های صنعتی، در کشور ما نیز از آن به عنوان لوکوموتیو بخش صنعت نام برده می‌شود. احداث و توسعه این شهرک‌ها در حاشیه شهرهای کوچک مانند شهر حسن آباد با در نظر گرفتن شرایط زیست محیطی آن می‌تواند در جهت کاهش بیکاری و بعبارتی به توسعه پایدار این شهر بیانجامد. شهرک صنعتی شمس آباد با برنامه توسعه در حد ۳۰۰۰ هکتار و بیش از ۱۸ هزار شغل در مجاورت شهر حسن آباد قرار دارد این شهرک میتواند از پتانسل‌های اصلی و موثر جهت رشد و توسعه شهر حسن آباد باشد. پژوهش حاضر نقش شهرک صنعتی شمس آباد بر توسعه پایدار شهر حسن آباد، بخش فشافویه را بررسی میکند. روش پژوهش کتابخانه‌ای پیمایشی (پرسشنامه‌ای) است. نتایج نشان می‌دهد که ایجاد شهرک صنعتی شمس آباد بر مجموع شاخص‌های کیفیت زندگی در شهر حسن آباد و حومه مورد مطالعه می‌تواند اثر مطلوب داشته است و باعث افزایش اشتغال شده است. در این میان، شاخص اقتصادی، بیشترین تأثیر و شاخص کالبدی محیطی، کمترین تأثیر را از این شهرک پذیرفته است. در نهایت نتایج حاصل عوامل داخلی و خارجی نشان می‌دهد که راهبرد SO استراتژی غالب بر منطقه مورد مطالعه می‌باشد.

واژگان کلیدی: شهرک صنعتی شمس آباد، شهرهای کوچک، توسعه پایدار، حسن آباد فشافویه.

مقدمه

صنعت در تمام کشورهای جهان به عنوان راه‌حلی که می‌تواند بخش‌های اقتصادی یک کشور را تحت تأثیر خود قرار دهد و بخش پیشنازی جهت توسعه کشورها باشد مطرح است. صنعتی شدن به عنوان یک تصمیم بزرگ برای توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها ضروری است. توسعه صنعتی باعث افزایش توان تولیدی و صادراتی و همچنین باعث پیشرفت مناطق مختلف یک کشور می‌شود که این امر باعث تقویت زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌شود (Nobakht, 2015: 112). از آغاز قرن بیستم میلادی، رشد صنعت به صورت ملی، منطقه‌ای، ناحیه‌ای، قطبی یا شهرک صنعتی و نواحی صنعتی، برای توسعه صنعتی، از سوی کشورهای جهان به خصوص کشورهای در حال توسعه مورد توجه قرار گرفته است (Shad et al, 2009: 417). با وجود این، امروزه صنعت به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارها در توسعه، به ویژه توسعه پایدار با نگاهی بر حفظ محیط‌زیست و منابع طبیعی نقشی محوری دارد. وجود شهرک‌های صنعتی اکنون از مؤلفه‌های توسعه صنعت در هر منطقه بشمار می‌رود؛ بنابراین، از جمله راهبردهای توسعه شهرها، صنعتی کردن آن‌ها در قالب ایجاد شهرک‌ها و نواحی صنعتی در جوار این مناطق است (Ghadiri Masoum, 2015: 6). وجود فعالیت‌های غیر کشاورزی در شهرها و ایجاد زمینه و درآمد از این فعالیت‌ها، روند توسعه را تسهیل می‌کند (Gharnejad, 1992: 19) بدون تردید صنعتی شدن یک تصمیم سرنوشت‌ساز در زمینه توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورهای جهان سوم است و ضرورتی غیرقابل انکار می‌باشد. اثرات صنعتی شدن در همه بخش‌های اقتصادی احساس شده و باعث تحرک قسمت زیادی از منابع مالی در جهت توسعه اقتصادی می‌شود. در نتیجه، توسعه شهرک‌های صنعتی یک نیاز ضروری است. گستردگی فعالیت‌های این صنعت جدید جهانی در سه قلمرو اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی قابل تأمل است. شهرک‌های صنعتی می‌توانند آغازگر مسیرهای توسعه باشند (Margin and Bechara, 2009: 654).

توسعه صنعتی و تجهیز شهرک‌های صنعتی برای افزایش توان تولیدی و صادراتی کشور، سیاست‌های منطقی و منطبق با توانایی‌ها و امکانات واقعی مناطق مختلف کشور را می‌طلبد تا ضمن تقویت زیربناها در این بخش، وضع کنونی صنعت به عنوان بخش تولیدکننده کالاهای جایگزین واردات و درون‌نگر به بخشی برون‌نگر و صادرات‌گرا تغییر جهت یابد (Rezaei and Khavarian garmsir, 2015: 78) در ایران علی‌رغم اهمیت این شهرها، در طرح‌های ملی و منطقه‌ای شهرهای کوچک در اولویت آخر قرار دارند. در صورتی که توسعه شهرهای کوچک به دلیل توزیع متوازن و عادلانه جمعیت، سرمایه، امکانات و تسهیلات، کاهش مشکلات شهرهای بزرگ، تقلیل نابرابری‌های منطقه‌ای و همچنین توزیع یکسان و عادلانه انواع فعالیت‌ها و امکانات در سطوح ملی و منطقه‌ای حائز اهمیت می‌باشند (Abdollah and Sadat Saeideh zarabadi, 2018: 102). شهرک صنعتی شمس‌آباد یکی از شهرک‌های است که از سال ۱۳۷۰ آغاز به کار کرده و ایجاد آن سبب تغییرات بسیاری در روند توسعه مناطق مجاور خود از جمله شهر حسن‌آباد و روستاهای مجاور خود شده است. محدوده مورد مطالعه شهر حسن‌آباد با جمعیت بالغ بر ۴۳۹۰۰ نفر بوده که در کنار شهرک صنعتی شمس‌آباد قرار دارد. در این پژوهش مسئله اساسی این است که تولد شهرک صنعتی

شمس‌آباد در کنار شهر حسن‌آباد که امروزه با مشکلاتی از جمله مهاجرت جوانان جویای کار، بالا رفتن نرخ رشد جمعیت مواجه است، چگونه می‌تواند موجبات رشد و توسعه پایدار را در زمینه‌های گوناگون فراهم سازد؟ بر همین مبنا، نوع تحقیق کاربردی و روش بررسی آن توصیفی-تحلیلی و پیمایشی است. روش جمع‌آوری اطلاعات در این تحقیق، روش‌های اسنادی و کتابخانه‌ای است که در روش میدانی از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. در بخش ای‌اچ‌پی (AHP) به شکل طیف ۹ مقیاسی از اهمیت برابر تا اهمیت فوق‌العاده قوی مورد ارزیابی قرار گرفت. برای این بخش تعدادی شاخص مورد ارزیابی قرار گرفت. در تحلیل اس‌پی‌اس (SPSS) در قالب طیف لیکرت پنج گزینه‌ای از خیلی کم تا خیلی زیاد مورد ارزیابی قرار داده شد. در نهایت در ارزیابی عوامل داخلی و خارجی سوات نیز در قالب طیف لیکرت مورد ارزیابی قرار گرفت. پایایی پرسشنامه‌ها برابر با ۰,۹۳۳۵ است که رقم مناسبی برای این امر به شمار می‌رود. جامعه آماری، شامل ساکنین و مسئولین شهر حسن‌آباد است. برای نمونه‌گیری، ابتدا بر اساس روش کوکران، تعداد نمونه‌ها تعیین شد و سپس نمونه‌ها به صورت تصادفی ساده انتخاب شدند. در مجموع، ۱۵۰ پرسشنامه تکمیل شد. در همین راستا، برای کاهش مشکلات و ترفیع آن پیشنهادها راهبردی ارائه می‌شود.

رویکرد نظری

نزدیک به ۹۹ درصد بنگاه‌های اقتصادی کشور ما را نیز واحدهای کوچک و متوسط تشکیل می‌دهند، با وجود این، نمی‌توان تعریف واحد و یکسانی از آن‌ها به دست آورد (Mohammadi, 2017: 70)؛ اما طبق تعریف سازمان توسعه صنعتی سازمان ملل متحد، شهرک صنعتی زمینی است دارای محدوده و مساحت معین که طبق ضوابط و مقررات مکان‌یابی صنعتی و بر اساس راهبردهای توسعه شهرک‌های صنعتی هر کشور انتخاب می‌شود، تأسیسات زیربنایی و فعالیت‌های خدماتی موردنیاز با توجه به نوع فعالیت صنعتی در آن ایجاد می‌شود که در جریان آماده شدن زمین شهرک یا پس از آن، به متقاضیان ایجاد واحدهای صنعتی واگذار می‌گردد (Rezaei and Khavarian garmsir, 2015: 81). در همین راستا، امروزه صنعت، به عنوان اصلی‌ترین ابزار، در توسعه مناطق عقب‌مانده نقش محوری به خود اختصاص داده است. این نقش شاید برخاسته از این واقعیت است که عوامل تولید در بخش صنعت، در مقایسه با کشاورزی، قابلیت جابه‌جایی و انعطاف‌پذیری بیشتر با شرایط و اوضاع و احوال محیطی، منطقه‌ای و ملی دارد (Firouznia and Rabbani, 2013: 104). از نتایج شکل‌گیری شهرک‌های صنعتی، افزایش آگاهی‌ها، افزایش تولیدات، هماهنگی فرایندهای توسعه و به‌کارگیری نیروی انسانی می‌باشد (Bechara and Magrini, 2009: 654).

استقرار شهرها و شهرک‌های صنعتی تأثیرات مثبت و منفی فراوانی بر روند توسعه یک منطقه می‌گذارد و این صنعت می‌تواند بهانه‌ای برای تغییر رشد شهرهای کوچک و آبادی‌های آن اطراف گردد. توجه به جایگاه و نقش شهرهای کوچک اندام در نظام سلسله‌مراتب شهری کشور از یکسو و کارکردهای اقتصادی آن‌ها در حوزه پیرامونشان را از سوی دیگر ضروری ساخته است (Ebrahimzadeh et al, 2015: 151). چون شهرهای کوچک برای دستیابی به توسعه پایدار شهرها و تعادل فضایی منطقی‌تر سکونتگاه‌ها نقش مهمی دارد (Bajrachary, 1995: 27). به عبارتی، دستیابی به توسعه پایدار متوازن و یکپارچه در فضای منطقه‌ای و نظام‌یافته سکونتگاه‌ها که از نیازهای اساسی به

شمار می‌آید در بطن توجه به شهرهای کوچک می‌باشد (naseri, 2009: 27). چراکه این‌گونه شهرها می‌تواند اقتصاد نواحی روستایی را تحریک کرده و مهاجرت به شهرهای بزرگ را کاهش دهند و همچنین منافع رشد اقتصادی را در نواحی عقب‌مانده پخش کنند (Otiso, 2005: 118)؛ بنابراین امروزه بسیاری از محققان توسعه بر این باورند که تمرکززدایی صنعتی از شهرهای بزرگ به سوی شهرهای کوچک و مراکز روستایی، منجر به افزایش مصرف و ایجاد درآمد در مناطق روستایی می‌گردد و از آلودگی محیط‌زیست به دلیل ماهیت صنایع روستای، کاسته شده و روابط منطقی میان کار و نوع تکنولوژی را از طریق انتخاب تکنولوژی مناسب ایجاد نموده و با توزیع فضایی صنایع، موجب شکل‌گیری نوعی سازمان اجتماعی متوازن در مناطق روستایی خواهد گردید (Nozari, 2007: 43).

به همین خاطر امروزه پس از گذشت دو دهه به نقش شهرهای کوچک در توسعه اقتصادی منطقه توجه کرده‌اند. این رویکرد، بنابر تحولات اقتصادی سیاسی و نیز واکنش به نتایج ناخوشایند رویکردهای از بالا به پایین و اقتصاد کلان که به سبب چشم‌پوشی از سطوح پایین‌تر سیستم‌های فضایی در دستیابی به توسعه شکست خورد، صورت گرفته است (George, 2008, 453)؛ بنابراین، توسعه اقتصادی و اجتماعی در اثر رشد و پیشرفت صنایع که همراه با خود رشد تولیدات را دارد باعث بالا رفتن سطح عمومی زندگی می‌گردد. رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی در یک منطقه مستلزم داشتن یک پشتیبان قوی جهت هماهنگی و هدایت کردن برای پیشرفت می‌باشد، توسعه صنعت به صورت برنامه‌ریزی شده و حمایت‌های بیشتر می‌تواند موجب انگیزه افراد منطقه جهت رفتن به سمت توسعه گردد و با آگاهی دادن افراد نسبت به صنعت و اثرات آن در زندگی آن‌ها می‌توان به رشد صنایع، سازمان دادن به تولیدات، چگونگی بهره‌برداری، سهم شدن در استفاده از تولیدات و همچنین دگرگونی در کل منطقه و زندگی افراد آن کمک نمود (Nobakht, 2015: 118). در نتیجه، توسعه باید از نظر اقتصادی بازده بالایی داشته باشد و میان بخش‌های مختلف اقتصادی تعادل برقرار کند، همچنین به گونه‌ای صورت پذیرد که نظارت و کنترل لازم بر منابع جهت حفظ آن‌ها برای نسل‌های آتی نیز اعمال گردد (Zarbardasht, 2003: 107).

پیشینه تحقیق

برنامه‌ریزی صنعتی در کشورهای توسعه‌یافته به طور جدی از سال‌های بعد از جنگ جهانی دوم آغاز گردید. کشور انگلستان، پیشگام در برنامه‌ریزی شهرک‌های صنعتی و صنایع کوچک است. بیکاری گسترده در سراسر این کشور بین دو جنگ جهانی باعث شد که دولت به نقش کلان صنعت به گونه‌ای جدی‌تر توجه کند. چراکه تأثیرات رکود بر بعضی مناطق بیش از نقاط دیگر بود و ارتباط مستقیمی بین بیکاری و ساختار صنعتی مشاهده می‌شد. بعد از جنگ جهانی دوم، دولت به منظور گسترش متوازن و یکنواخت صنایع در سطح کشور اقدام به برنامه‌ریزی شهرک‌های صنعتی کرد. رشد صنعتی و روند برنامه‌ریزی در ایجاد شهرک‌های صنعتی در اوایل قرن بیستم به سرعت در کشورهای چون کانادا، آمریکا، هلند، سوئیس، دانمارک و ایتالیا گسترش یافت. در کشورهای کمتر توسعه‌یافته از سال ۱۹۵۰ به بعد به دلیل رشد سریع شهرنشینی، افزایش مهاجرت، بیکاری شدید دولت‌های این کشورها در جهت هماهنگ ساختن روند توسعه صنعتی با شهرنشینی برنامه‌ریزی و توسعه شهرک‌های صنعتی را در پیش گرفتند.

در ایران، ایجاد مجتمع‌های صنعتی به سال‌های قبل از ۵۷ و ایجاد نواحی و شهرک‌های صنعتی به دوره برنامه عمرانی سوم و چهارم بر می‌گردد (Barouqi, 2002: 19). شرکت شهرک‌های صنعتی ایران در سال ۱۳۶۳ و سازمان صنایع کوچک ارسال ۱۳۸۰ تأسیس گردیده‌اند و ماحصل این دو مؤسسه دولتی که نهایتاً در سال ۱۳۸۳ در قالب شرکت صنایع کوچک و شهرک‌های صنعتی ایران درهم ادغام شدند وجود بیش از ۳۲۴ شهرک صنعتی است که ۱۲ هزار کارخانه صنعتی و واحد تولیدی را در درون خود جای داده‌اند. فعالیت شهرک صنعتی شمس‌آباد در شهر حسن‌آباد نیز در سال ۱۳۷۰ آغاز گردید.

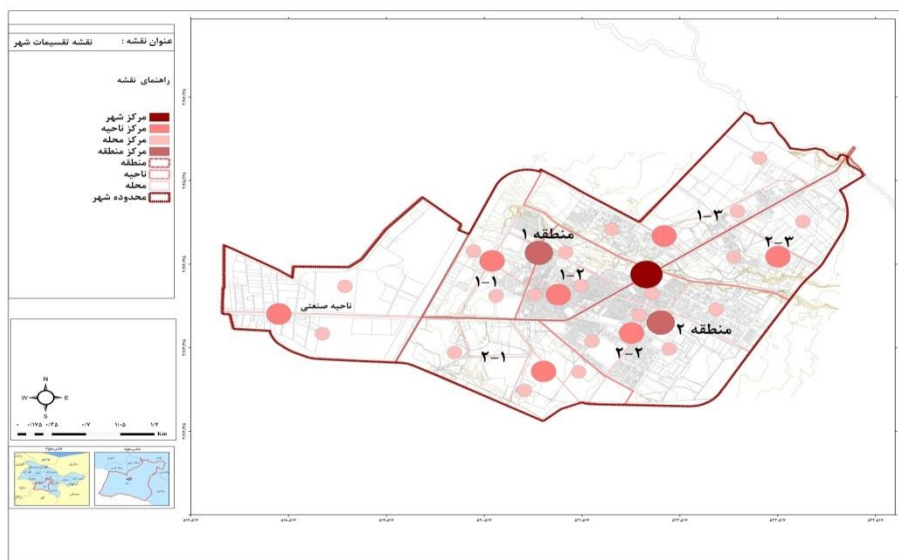
در خصوص نقش شهرک‌های صنعتی و صنایع کوچک در کشور ایران تحقیقاتی انجام گرفته که هرکدام به نحوی به بررسی این شهرک‌ها از زوایا و دیدگاه‌های مختلف پرداخته و به طور جداگانه اثرات اقتصادی، اجتماعی، فضایی و زیست‌محیطی را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار داده است. در زیر، به برخی از این تحقیقات اشاره می‌گردد.

رهنمایی و دیگران (۱۳۹۶)، در پژوهشی به بررسی شهرک‌های صنعتی در مجموع شهری اصفهان پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیدند که از ۱۵ شهرک صنعتی موجود، تنها شهرک صنعتی محمودآباد اصفهان با امتیاز ۰,۹۴۸ دارای بیشترین امتیاز (توسعه‌یافته)، دو شهرک صنعتی مبارکه و اشترجان دارای وضعیت نیمه توسعه‌یافته و ۱۲ شهرک دیگر مجموعه شهری دارای وضعیت کمتر توسعه‌یافته بوده‌اند. دبیری و دیگران (۱۳۹۲) در پژوهشی به ارزیابی اثرات زیست‌محیطی تجمعی شهرک‌های صنعتی شهرستان نظرآباد پرداخته‌اند و در این پژوهش به منظور انجام ارزیابی اثرات زیست‌محیطی تجمعی از روش ماتریس منوری ۲۰۰۱ استفاده گردید و ۲ گزینه عدم اجرا و اجرا در نظر گرفته شد. پیش‌بینی و ارزیابی اثرات حاصل از احداث و بهره‌برداری شهرک‌های صنعتی بر محیط‌زیست اطراف آن‌ها تا حد مرزهای شهرستان نظرآباد صورت گرفت. در گزینه عدم اجرا اثرات زیست‌محیطی حاصل از فعالیت پروژه‌های توسعه با فرض اجرا نشدن پروژه شهرک صنعتی نظرآباد و در گزینه اجرا، اثرات زیست‌محیطی تجمعی حاصل از فعالیت شهرک‌های صنعتی سپهر و نظرآباد مورد بررسی قرار گرفت. معدل جمع جبری اثرات فازهای ساختمانی و بهره‌برداری در گزینه عدم اجرا ۱/۷۸- و در گزینه اجرا ۲/۰۴+ به دست آمد و گزینه اجرای پروژه به عنوان گزینه نهایی انتخاب گردید؛ اما اجرای پروژه مشروط به رعایت جدی تمهیدات پیشنهادی برای کاهش اثرات تجمعی و پیامدهای ناگوار زیست‌محیطی حاصل از فعالیت شهرک‌های صنعتی در منطقه و اجرای برنامه‌های مدیریت، پایش و آموزش زیست‌محیطی است. السادات هاشمی نژاد در پژوهشی به بررسی تأثیر ایجاد و توسعه‌ی شهرک صنعتی بر توسعه منطقه‌ای در خیرآباد اراک پرداخته و به این نتیجه رسیدند که عدم موفقیت شهرک صنعتی خیرآباد در دستیابی به ابعاد مختلف توسعه منطقه‌ای که شامل بعد اقتصادی، اجتماعی و محیطی است، می‌باشد و این شهرک صنعتی عملکرد موفقی در دستیابی به اهداف شهرک‌های صنعتی نداشته است و با استقرار و توسعه‌ی آن در نزدیکی مراکز روستایی و شهری کوچک، توسعه‌ی این نواحی و دستیابی به تعادل منطقه‌ای محقق نشده است. بهبود وضعیت شهرک‌های صنعتی و موفقیت آن‌ها در دستیابی به اهداف خود، شناخت توان‌ها و قابلیت‌های منطقه و بهره‌گیری از آن‌ها در روند صنعتی شدن منطقه از یک‌سو و برنامه‌ریزی صحیح منطقه‌ای در راستای تحقق

تمرکززدایی صنعتی و به دنبال آن تمرکززدایی جمعیتی از سوی دیگر ضروری است. نیک‌خواه و بهزادی (۱۳۹۵)، در پژوهی به بررسی تأثیرات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی تأسیسات صنعتی بر فرایند توسعه در شهرستان جم بررسی کرده‌اند و یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که توسعه صنعتی و پیشرفت‌های تکنولوژی ناشی از راه‌اندازی پالایشگاه در شهرستان جم پیامدهای متناقضی را به دنبال داشته است. از طرفی در بعد اقتصادی، با ایجاد اشتغال و درآمدهای پایدار و امکانات زیربنایی فرصت‌ها و ظرفیت‌های زیادی برای شهرستان فراهم آورده است و از طرف دیگر، تبعات اجتماعی و زیست‌محیطی فراوانی ایجاد کرده که منجر به بروز آسیب‌های اجتماعی مختلفی شده است. سعدی (۱۳۹۲) در پژوهشی به ارزیابی نقش شهرهای صنعتی در توسعه شهرهای هم‌جوار با رویکرد توسعه پایدار در شهر صنعتی البرز پرداخته است و نتایج گویایی آن است که شهر صنعتی البرز در توسعه پایدار شهر الوند تأثیر چشم‌گیری داشته است. نزدیکی و مجاورت این دو شهر، جذب نیروهای بومی، اشتیاق صاحبان صنایع برای سرمایه‌گذاری را می‌توان از علل این امر دانست. طالبیان و دیگران (۱۳۸۷)، در مقاله‌ای تحت عنوان تحلیل تأثیر اجتماعی توسعه صنعتی در منطقه عسلویه، به این نتیجه رسیدند که آسیب‌های فراوانی در سطوح مختلف اجتماعی و فرهنگی در منطقه بروز کرده و در اکثر ابعاد بررسی شده این منطقه با معضلات جدی روبروست. به علاوه شواهد نشان می‌دهد اجتناب کردن از این مشکلات در صورت داشتن رویکردی اجتماعی و فرهنگی و برنامه‌ریزی فرابخشی امکان‌پذیر است. Ruiz (۲۰۱۲)، در پژوهشی به بررسی نواحی مناسب برای مکان‌گزینی شهرک‌های صنعتی در شمال اسپانیا پرداخته‌اند. بدین منظور آن‌ها مکان‌گزینی را در دو مرحله انجام داده‌اند. در مرحله نخست که شامل یک ناحیه گسترده است، عواملی که در مکان‌گزینی مؤثر بوده، عبارت‌اند از عوامل اقتصادی، اجتماعی، فیزیکی، محلی، زیربنایی و شهری. عوامل مؤثر در مکان‌گزینی در مرحله دوم هم دسترسی به منابع، زیربناها و هزینه‌های خاص آن نقطه است. نتایج تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد، از میان معیارهای مطرح شده، زیربناها و توسعه شهری با داشتن وزن 53 درصدی مهم‌ترین عوامل در مکان‌گزینی شهرک‌های صنعتی در شمال اسپانیا به شمار می‌روند.

شناخت محدوده

شهر حسن‌آباد به عنوان مرکز بخش فشافویه یکی از شهرهای شهرستان ری می‌باشد. شهر حسن‌آباد دارای مساحتی بالغ بر ۱۱۲۷ هکتار می‌باشد که از غرب با آزادراه قم - تهران و فرودگاه بین‌المللی امام خمینی، از شمال با رودخانه کرج و کوه‌های آراد، از جنوب با محدوده شهرک صنعتی شمس‌آباد و رودخانه شور و از شرق با محدوده روستاهای زیوان و ابراهیم‌آباد هم‌مرز می‌باشد. از نظر تقسیمات سیاسی و کشوری در محدوده فرمانداری شهرستان ری و زیر نظر استانداری تهران می‌باشد. شهر حسن‌آباد با ارتفاع متوسط ۹۶۵ متر از سطح دریا در عرض جغرافیایی ۳۵ درجه و ۲۲ دقیقه شمالی و طول جغرافیایی ۵۱ درجه و ۱۴ دقیقه شرقی و عمدتاً در اراضی آبرفتی جنوب رشته ارتفاعات البرز با حاکمیت توپوگرافی دشتی و شرایط اقلیمی خشک و نیمه‌خشک بیابانی استقرار یافته است (شکل ۱).

شکل ۱: وضعیت شهرک شمس آباد و شهر حسن آباد (City and Planning Consulting Engineers, 2015) Source:

جمعیت این شهر بر اساس آخرین سرشماری مرکز آمار ایران ۴۳۹۰۰ نفر برآورد شده است بر این اساس تراکم جمعیتی شهر در حال حاضر در حدود ۲۲ نفر در هکتار می‌باشد و تراکم ناخالص شهری معادل ۶۲/۵ نفر و تراکم خالص مسکونی ۳۲۹ نفر در هکتار محاسبه شده است.

نقش غالب را به لحاظ حجم اشتغال در شهر حسن آباد شاغلان در فعالیتهای صنعتی تشکیل می‌دهند؛ اما اغلب این شاغلان بیرون از شهر و در شهرک صنعتی شمس آباد اشتغال دارند. مطابق گزارش سرشماری ۱۳۸۵ حدوداً ۴۷,۷ درصد از شاغلان شهر در فعالیتهای صنعتی اشتغال داشته‌اند که بالاترین سهم را تشکیل می‌دهد. در بخش خدمات ۳۹,۵ درصد و در بخش کشاورزی ۱,۸ درصد از شاغلان شهر فعالیت داشته‌اند. در مقایسه با الگوی جوامع شهری شهرستان ری که نقش غالب بر عهده خدمات بوده است در شهر حسن آباد نقش غالب را اشتغالات صنعتی بر عهده داشته است.

بر اساس نتایج حاصله از بررسی‌های میدانی و تحلیل آمار و اطلاعات فعالیتهای سرپرست خانوار نقش غالب و گرایش اقتصادی عمده تنها شهر حوزه شهری حسن آباد مانند حوزه شهری به ترتیب اشتغال در زمینه صنعت، خدمات و کشاورزی می‌باشد سطح نسبتاً بالای فضاهای صنعتی در سطح شهر و حوزه نشان‌دهنده این وضعیت می‌باشد (جدول شماره ۱).

جدول ۱: وضعیت جمعیت شهر حسن آباد از لحاظ اشتغال

انواع	شهر حسن آباد		جامعه شهری ری	
فعالیت‌ها	شاغلان	درصد	شاغلان	درصد
کشاورزی	۱۱۸	۱,۸	۵۰۴	۱,۹
صنایع	۳۷۹۵	۵۸,۷	۱۲۴۹۰	۴۷,۷
خدمات	۲۵۵۵	۳۹,۷	۱۳۱۸۶	۵۰,۴
جمع شاغلان	۶۴۶۸	۱۰۰	۲۶۱۸۰	۱۰۰

Source: Iran Statistics Center (2016)

شهرک صنعتی شمس‌آباد

این شهرک واقع در جنوب استان تهران با وسعتی بالغ بر ۳ هزار هکتار بزرگ‌ترین شهرک صنعتی ایران و خاورمیانه محسوب می‌گردد. موقعیت مکانی شهرک صنعتی شمس‌آباد در کیلومتر ۴۵ اتوبان تهران - قم در مجاورت شهر حسن‌آباد فشافویه و در فاصله پنج کیلومتری از فرودگاه بین‌المللی امام خمینی و فاصله هشت کیلومتری از اولین ایستگاه راه آهن می‌باشد.

عملیات اجرایی شهرک صنعتی شمس‌آباد در سال ۱۳۷۲ با وسعتی بالغ بر سه هزار هکتار به عنوان بزرگ‌ترین شهرک صنعتی ایران و خاورمیانه پایه‌گذاری گردید و در حال حاضر کلیه زمین‌های صنعتی آن با ۲۳۰۰ قرارداد منعقد و واگذار گردید که در حال حاضر تعداد واحدهای صنعتی فعال در این شهرک بالغ بر ۱۴۰۰ واحد صنعتی بوده و وسعت زمین‌های صنعتی به دو بخش با مقدار ۹۰۰ هکتار آن طرح موجود و ۷۵۰ هکتار آن در طرح توسعه است. در سال ۱۳۹۲ خورشیدی ۲۰ هزار نفر در این شهرک مشغول به کار بودند و با تکمیل شدن واحدهای صنعتی غیرفعال آن صنایع شیمیایی و پلاستیک، سلولزی، دخانی، نساجی و پوشاک، غذایی و آشامیدنی، برق و الکترونیک، فلزی و ماشین‌سازی، کانی غیرفلزی و خدمات از جمله صنایعی هستند که در شهرک صنعتی شمس‌آباد فعالیت می‌کنند. صنایع فلزی و ماشین‌سازی با ۹۰۲ قرارداد و واگذاری بیشترین سهم را دارند و به ترتیب کانی غیرفلزی ۴۷۶ قرارداد، شیمیایی و پلاستیک ۲۸۱ قرارداد، غذایی و آشامیدنی ۱۵۴ قرارداد، خدمات ۱۲۹ قرارداد، سلولزی ۳۹ قرارداد، نساجی و پوشاک ۲۸ قرارداد و در آخر برق و الکترونیک با ۲۲ قرارداد به کار خود در این شهرک به فعالیت می‌پردازند. تعداد اشتغال‌زایی این شهرک به ۵۰ هزار نفر می‌رسد (مهندسين مشاور شهر و برنامه، ۱۳۹۴).

بر اساس اسناد فرادست استان شهر حسن‌آباد به عنوان یکی از حوزه‌های هشتگانه در جنوب مجموعه شهری تهران انتخاب شده است. این شهر با هدف هدایت و کنترل اسکان جمعیت در پهنه جنوبی تهران انتخاب شده و از دلایل اصلی انتخاب این محدوده به عنوان یکی از حوزه‌های هشتگانه طرح مجموعه شهری می‌توان به نزدیکی این محدوده به فرودگاه بین‌المللی، هم‌جواری آن با شهرک صنعتی شمس‌آباد و بیجین و فاصله نسبتاً مناسب آن با شهری و شهر تهران و عدم وجود شهر یا کانون شهری در این حوزه اشاره کرد. در اسناد مجموعه شهری ذکر شده است که به دلیل «ایجاد شهرک صنعتی شمس‌آباد که ایجاد ۲۰۰۰۰ هزار شغل را هدف قرار داده و نیز اثرگذاری ایجاد فرودگاه حضرت امام که در نزدیکی آن قرار دارد و بر اساس الگوی توزیع جمعیت مجموعه شهری تهران، برای آن حوزه جمعیتی بین ۱۵۰ تا ۱۹۲ هزار نفر را در نظر گرفته است.

یافته‌های تحقیق

در بخش اول برای ارزیابی شاخص‌های مورد سنجش (جدول شماره ۲) از مدل AHP استفاده شده است که وضعیت کلی شاخص‌ها در جدول شماره ۳ نشان داده شده است. در این جدول شاخص‌ها به صورت مقایسه دوجه‌دویی مورد ارزیابی قرار گرفت و با حاصل ضرب وزن‌ها و درنهایت به دست آوردن وزن نهایی آن‌ها وضعیت کلی آن‌ها مشخص گردید.

جدول ۲: مهم‌ترین شاخص‌های تأثیرگذار شهرک شمس‌آباد بر شهر حسن آبادشافویه

نماد	شاخص‌ها
A1	ایجاد اشتغال
A2	بهبود کیفیت زندگی مردم
A3	کاهش فقر
A4	تنوع‌بخشی در بخش‌های مختلف اقتصادی
A5	بهبود وضعیت پس‌انداز شهروندان
A6	کسب درآمد بیشتر
A7	بهبود نیروی کار ماهر
A8	کاهش مهاجرت به سایر استان‌ها
A9	بهبود زیرساخت و زیربنای شهر
A10	توسعه و ارتقای محورهای ارتباطی با سایر شهرها
A11	افزایش خدمات به مناطق شهری
A12	توسعه متوازن شهر

Source: Research findings

جدول ۳: ماتریس مقایسه دوتایی معیارهای ارزیابی

	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10	A11	A12	وزن‌های نرمال (ردیف)	نسبه	وزن نهایی معیارها
A1	1	3	1	3	2	2	5	1	2	2	4	2	2/3771	0/1667	2/3771
A2	0/333	1	1	2	3	3	2	3	5	2	2	2	2/0694	0/1451	2/0694
A3	1	1	1	3	1	3	3	1	3	2	3	4	2/1324	0/1496	2/1324
A4	0/33	0/5	0/33	1	1	2	2	3	2	3	2	2	1/3195	0/0925	1/3195
A5	0/5	0/333	1	1	1	2	2	3	3	3	2	3	1/5971	0/1120	1/5971
A6	0/5	0/333	0/333	0/5	0/5	1	2	2	3	2	2	2	1/0292	0/0722	1/0292
A7	0/2	0/5	0/333	0/5	0/5	0/5	1	4	2	3	3	2	0/9502	0/0666	0/9502
A8	1	0/333	1	0/333	0/333	0/5	0/25	1	2	3	5	2	0/8798	0/0617	0/8798
A9	0/5	0/2	0/333	0/333	0/333	0/333	0/5	0/5	1	1	2	2	0/5119	0/0359	0/5119
A10	0/5	0/5	0/5	0/333	0/333	0/5	0/333	0/33	1	1	1	2	0/5234	0/0367	0/5234
A11	0/25	0/5	0/333	0/5	0/5	0/5	0/333	0/2	0/5	1	1	2	0/4509	0/0316	0/4509
A12	0/5	0/5	0/25	0/5	0/333	0/5	0/5	0/5	0/5	0/5	0/5	1	0/4180	0/0293	0/4180

Source: Research findings

در همین راستا، نرخ سازگاری به عبارتی تخمین نسبت توافق بین شاخص‌ها نیز بدست آمد. به طوری که یکی از مزیت‌های فرایند تحلیل سلسله مراتبی امکان بررسی سازگاری در قضاوت‌های انجام شده برای تعیین ضریب اهمیت معیارها و زیر معیارها است. به عبارتی دیگر در تشکیل ماتریس مقایسه دودویی معیارها (جدول شماره ۴)، چقدر سازگاری در قضاوت‌ها رعایت شده است. در همین راستا، بعد از محاسبه نسبت توافق، بردار AW، شاخص سازگاری و ضریب سازگاری به دست آمده است که مقدار آن ۰,۰۹۶ می‌باشد. این مقدار عدد بیانگر سازگاری لازم در قضاوت‌ها می‌باشد.

جدول ۴: ماتریس مقایسه دوتایی معیارهای ارزیابی جهت تخمین نسبت توافق

مقایسه ضریب سازگاری	مقایسه شاخص سازگاری	محدوده بردار AW	تخمین نسبت توافق
			2/1229
			12/7340
			1/7811
			12/2722
			1/7224
			11/5172
			1/1491
			12/4169
			1/3176
			11/7629
			0/9157
			12/6864
0.142	0.096		0/9430
			14/1503
			0/9459
			15/3309
			0/5131
			14/2939
			0/5406
			14/7271
			0/4819
			15/2403
			0/4586
			15/6445

Source: Research findings

بررسی تأثیر شهرک صنعتی شمس‌آباد بر ابعاد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی-محیطی شهر حسن‌آباد فشافویه پردازش اطلاعات از طریق روش‌های آماری (توصیفی و استنباطی) صورت گرفته و به منظور آزمون فرضیه اول به کمک آزمون t میزان تأثیر ایجاد شهرک صنعتی بر شرایط اقتصادی، اجتماعی و کالبدی زیست‌محیطی بررسی شده است

برای آزمون فرضیه اول که عبارت بود از: بررسی میزان تأثیر ایجاد شهرک صنعتی بر روی شرایط اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیستی شهر حسن‌آباد می‌باشد، از آزمون T استفاده شده است. بدین منظور هر یک از موارد به طور جداگانه مورد بحث قرار می‌گیرد.

الف) ایجاد شهرک صنعتی شمس‌آباد بر روی شرایط اقتصادی شهر حسن‌آباد تأثیر دارد یا خیر

فرض صفر در این آزمون بیان می‌کند ایجاد شهرک صنعتی در تغییر شرایط اقتصادی تأثیر چندانی ندارد. اگر مقدار احتمال آزمون کمتر از 0/05 باشد و یا مقدار T مشاهده شده بیشتر از مقدار T جدول با درجه آزادی آزمون و سطح معنی‌داری 0/05 باشد، فرض صفر رد می‌شود یعنی ایجاد شهرک صنعتی در تغییر شرایط اقتصادی شهر حسن‌آباد مؤثر می‌باشد.

جدول ۵: بررسی رابطه بین شهرک صنعتی و شرایط اقتصادی

میانگین	انحراف معیار	T مشاهده شده	T جدول	درجه آزادی	مقدار احتمال P-VALUE
۲/53	۰/۷۶۴	۴/۲۲	1/98	۱۹۹	1/000

Source: Research findings

ب) بررسی رابطه معنادار بین ایجاد شهرک صنعتی و تغییر در شرایط اجتماعی

در جدول شماره ۴ نتایج بررسی رابطه بین ایجاد شهرک صنعتی و تغییر در شرایط اجتماعی شهر به وسیله آزمون t ملاحظه می‌گردد.

جدول ۶: بررسی رابطه بین شهرک صنعتی و شرایط اجتماعی

میانگین	انحراف معیار	T مشاهده شده	T جدول	درجه آزادی	مقدار احتمال P-VALUE
۲/38	۰/۷۸۹	۲/۵۸	1/98	۱۹۹	1/000

Source: Research findings

ج) بررسی رابطه معنادار بین ایجاد شهرک صنعتی و تغییر در شرایط کالبدی-محیطی

در بررسی رابطه بین ایجاد شهرک صنعتی و تغییر در شرایط کالبدی-زیست‌محیطی شهر مورد مطالعه به وسیله آزمون t یک طرفه نتایج زیر به دست آمده است.

جدول ۷: بررسی رابطه بین شهرک صنعتی و شرایط کالبدی زیست‌محیطی

میانگین	انحراف معیار	T مشاهده شده	T جدول	درجه آزادی	مقدار احتمال P-VALUE
۲/۵۴	۰/644	-۴/46	1/98	۱۹۹	1/000

Source: Research findings

تأثیر عوامل داخلی و خارجی شهرک‌های صنعتی بر شهرهای کوچک

برای استفاده از این مدل، ابتدا، فهرستی از نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید مورد شناسایی قرار گرفته و سپس

به‌وسیله نظرخواهی از مدیران و مسئولان شهری و اعضای شورای شهر حسن‌آباد و اهمیت دادن به هرکدام از این مسائل و سپس محاسبه و تحلیل آن‌ها اولویت‌ها را مشخص کرده و جهت برطرف نمودن و تقلیل نقاط ضعف و تهدید و بهبود و تقویت نقاط قوت و فرصت‌های موجود در ارتباط با توسعه شهر حسن‌آباد استراتژی‌های مناسبی ارائه گردید (جدول شماره ۸ و ۹).

جدول ۸: مهم‌ترین عوامل داخلی

نماد	نقاط قوت	نماد	نقاط ضعف
S1	وجود شهرک صنعتی شمس‌آباد در قسمت جنوبی شهر حسن‌آباد	W1	عدم اختصاص قسمتی از درآمد شهرک صنعتی برای توسعه شهری و مشکلات شهر حسن‌آباد
S2	هم‌جواری فرودگاه بین‌المللی امام با حوزه	w2	نارسایی و کمبود فضاهای خدماتی-رفاهی و گردشگری در سطح شهر
S3	وجود اراضی بایر با کلاس مناسب اراضی جهت توسعه کشت و صنعت در نواحی شمالی	W3	عدم شناخت کافی از منابع و امکانات موجود
S4	وجود اراضی بایر در قسمت جنوبی و شرقی جهت توسعه شهر	W4	شکل‌گیری دام‌پروری‌ها و مرغداری‌های تک عملکردی و پراکنده در سطح حوزه
S5	وجود اراضی بایر در درون محدوده شهر حسن‌آباد	W5	ضعف منابع مالی مناسب و پایدار برای اداره امور حوزه و شهر
S6	فراهم شدن زمینه اشتغال و جذب نیروهای کار فعال در اطراف شهر	W6	ضعف نیروی کارشناسی در مدیریت شهری
S7	افزایش رشد جمعیتی شهر حسن‌آباد طی دهه‌های گذشته	W7	گسترش خطی شهر و فقدان سازمان و ساختار مناسب نظام تقسیمات شهری (محل‌ها و ناحیه‌های شهری)
S8	کاهش تدریجی بعد خانوار به تبع تنزل میزان باروری و موفقیت نسبی کنترل و تنظیم خانواده	W8	فقدان مدیریت واحد و یکپارچه برای حریم
S9	افزایش آستانه جمعیتی شهر و فراهم شدن زمینه برای ارتقاء سطح خدمات رفاهی اجتماعی	W9	حضور غالب مهاجران افغان به عنوان ساکنین شهر
S10	فراهم شدن زمینه‌های اشتغال و تأمین مالی جامعه در جهت مشارکت در امر توسعه	W10	عدم توازن بین افزایش جمعیت و خدمات و کمبود خدمات رفاهی-اجتماعی در سطح شهر
S11	وجود مدیریت شهری و اعمال نظرات آن نهاد بر توسعه شهر و مراکز واقع در حریم شهر	W11	عدم شکل‌گیری هویت اجتماعی و مکانی در میان ساکنین
S12	تمایل مدیران شهری برای ایجاد و اصلاح در ساختار مدیریت شهری	W12	تعدد مراکز و سازمان‌های تصمیم‌گیر به دلیل نظام برنامه‌ریزی بخشی همچون استانداری، فرمانداری، شرکت شهرک‌های صنعتی، اداره کل راه و شهرسازی
S13	وجود کادر قدیمی و مسلط به امور شهر	W13	تنزل شرایط اجتماعی در شهر و حوزه به دلیل ورود مهاجران روستایی و اتباع افغانی و کارگری از اطراف
S14	تداوم مدیریت شهرداری در طی یک دهه و شناخت لازم	W14	عدم مشارکت بخش خصوصی و مردمی در امور شهری

Source: Research findings

جدول ۹: مهم‌ترین عوامل خارجی

نماد	نقاط تهدیدها	نماد	نقاط فرصت‌ها
T1	اسکان جامعه متوسط به پایین و ناتوانی جامعه به تأمین زیرساخت‌ها و فضاهای مناسب مرتبط	O1	پتانسیل درآمدزایی برای شهر با توجه به حضور مراکز و مجتمع‌های صنعتی موجود
T2	فقدان زمین ملی در سطح حوزه به منظور تأمین فرصت‌های توسعه عرصه‌های غیرانتفاعی	O2	حضور شرکت شهرک‌های صنعتی در جهت هدایت توسعه صنایع در سطح استان
T3	فقدان مدیریت مناسب در جهت هدایت و کنترل توسعه در سطح شهرستان ری و حوزه	O3	توسعه زمینه‌های اشتغال با توجه به تأمین و افزایش فرصت‌های احداث مراکز صنعتی
T4	فقدان ضوابط و مقررات و مدیریت مناسب جهت هدایت و کنترل توسعه حریم شهری	O4	توسعه ظرفیت جمعیت‌پذیری و فراهم آمدن آستانه‌های مناسب شهری
T5	نارسایی در تأمین زیرساخت‌ها به ویژه صنایع آب	O5	تأمین شرایط جهت ساماندهی مناسب به ساختار شهر
T6	مهاجرت اقشار کم‌درآمد به حوزه شهری حسن‌آباد به منظور اشتغال	O6	ارتقاء و بهبود آستانه‌های خدماتی رفاهی اجتماعی پهنه‌های سکونت
T7	شکل‌گیری کارگاه‌ها و واحدهای صنعتی در حاشیه محورهای عمده	O7	امکان ایجاد فضاهای مناسب فراغتی-تفریحی و گردشگری در سطح حوزه با توجه به پتانسیل‌ها و استعدادهای حوزه
T8	چالش‌های ایجادشده در کارگروه و کمیسیون ماده ۵ شهر	O8	فراهم بودن زمینه لازم جهت تعریف نقش
T9	تدوین و اعمال سیاست‌های توسعه از حوزه‌های مدیریتی بالادست، بدون در نظر گرفتن سازمان فضایی کالبدی حوزه	O9	بهره‌گیری از اراضی حوزه در جهت ارتقاء کیفیت محیط و تأمین شرایط زیستی مناسب
T10	تعدد مراجع تصمیم‌گیر و تصمیم‌ساز در سطح استان-شهرستان	O10	ساختار و سازمان فضایی برای پهنه توسعه با توجه به ظرفیت و آستانه آن
T11	عبور خطوط لوله نفت و گاز و بزرگراه‌ها و ملاحظات ایمنی در حواشی آن‌ها		

Source: Research findings

بعدازاینکه مهم‌ترین نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدها مورد ارزیابی قرار گرفت، اقدام به سنجش اوزان هر یک از مؤلفه‌ها گردید که بعد از سنجش مجموع امتیاز نهایی آن‌ها، ماتریس عوامل داخلی و خارجی استخراج گردید (جدول شماره ۱۰).

جدول ۱۰: وضعیت نهایی اوزان عوامل

عوامل	نماد	امتیاز عامل	وزن	امتیاز نهایی	رتبه
قوت‌ها	S1	3/88	0/0505	0/1960	4
	S2	3/95	0/0514	0/2031	3
	S3	4	0/0521	0/2083	1
	S4	3/96	0/0516	0/2042	2
	S5	3/84	0/0500	0/1920	5
	S6	3/82	0/0497	0/1900	6
	S7	3/79	0/0493	0/1870	7
	S8	3/67	0/0478	0/1754	9
	S9	3/59	0/0467	0/1678	10
	S10	3/54	0/0461	0/1632	12
	S11	3/52	0/0458	0/1613	13
	S12	3/26	0/0424	0/1384	14
	S13	3/58	0/0466	0/1669	11
	S14	3/73	0/0486	0/1811	8
ضعف‌ها	W1	2	0/0260	0/0521	1
	w2	1/73	0/0225	0/0390	9
	W3	1/97	0/0256	0/0505	3
	W4	1/34	0/0174	0/0234	13
	W5	1/93	0/0251	0/0485	4
	W6	1/89	0/0246	0/0465	6
	W7	1/71	0/0223	0/0381	10
	W8	1/91	0/0249	0/0475	5
	W9	1/28	0/0167	0/0213	14
	W10	1/67	0/0217	0/0363	11
	W11	1/59	0/0207	0/0329	12
	W12	1/98	0/0258	0/0510	2
	W13	1/86	0/0242	0/0450	7
	W14	1/82	0/0237	0/0431	8
تهدیدها	T1	1/99	0/0377	0/0750	1
	T2	1/29	0/0244	0/0315	10
	T3	1/28	0/0243	0/0310	11
	T4	1/34	0/0254	0/0340	9
	T5	1/93	0/0366	0/0706	2
	T6	1/88	0/0356	0/0670	3
	T7	1/71	0/0324	0/0554	5
	T8	1/79	0/0339	0/0607	4
	T9	1/62	0/0307	0/0497	6
	T10	1/58	0/0299	0/0473	7
	T11	1/43	0/0271	0/0387	8
فرصت‌ها	O1	3/96	0/0750	0/2971	1
	O2	2/91	0/0551	0/1604	9
	O3	3/87	0/0733	0/2838	2
	O4	3/43	0/0650	0/2229	7
	O5	3/62	0/0686	0/2483	5
	O6	3/81	0/0722	0/2750	3
	O7	2/77	0/0525	0/1454	10
	O8	3/77	0/0714	0/2693	4
	O9	3/51	0/0665	0/2334	6
	O10	3/29	0/0623	0/2051	8

Source: Research findings

نتایج حاصل از عوامل داخلی نشان می‌دهد که عواملی مانند S3 (وجود اراضی بایر با کلاس مناسب اراضی جهت توسعه کشت و صنعت در نواحی شمالی)، S4 (وجود اراضی بایر در قسمت جنوبی و شرقی جهت توسعه شهر) و S2 (هم‌جواری فرودگاه بین‌المللی امام با حوزه) به ترتیب در جایگاه‌های اول تا سوم واقع شده‌اند و نشان میزان

اهمیت نقاط قوت در محدوده مورد مطالعه می‌باشد. از سوی دیگر عواملی مانند W1 (عدم اختصاص قسمتی از درآمد شهرک صنعتی برای توسعه شهری و مشکلات شهر حسن‌آباد)، W12 (تنزل شرایط اجتماعی در شهر و حوزه به دلیل ورود مهاجران روستایی و اتباع افغانی و کارگری از اطراف) و W3 (عدم شناخت کافی از منابع و امکانات موجود) به ترتیب با کسب امتیازهای (0/0521)، (0/0510) و (0/505) در جایگاه‌های اول تا سوم قرار گرفته‌اند و نشان دهنده مهم‌ترین ضعف پیش روی شهرک‌های صنعتی در توسعه شهرهای کوچک می‌باشد.

نتایج عوامل خارجی در دو عامل فرصت‌ها و تهدیدها مورد ارزیابی قرار گرفت و نتایج حاصل از تهدیدها بیانگر آن است که T1 (اسکان جامعه متوسط به پایین و ناتوانی جامعه به تأمین زیرساخت‌ها و فضاهای مناسب مرتبط) به عنوان مهم‌ترین تهدید پیش روی شهرک‌های صنعتی می‌باشد و نقش مهمی در کارایی این شهرک‌ها از نظر کارشناسان و خبرگان جامعه داشته است. دومین و سومین تهدید به ترتیب می‌توان به T5 (نارسایی در تأمین زیرساخت‌ها به ویژه صنایع آب) و T6 (مهاجرت اقشار کم‌درآمد به حوزه شهری حسن‌آباد به منظور اشتغال) اشاره کرد و جایگاه مهمی در کاهش کارایی این شهرک‌ها دارد.

عوامل‌های مهم فرصت‌های پیش روی شهرک مورد مطالعه می‌توان به O1 (پتانسیل درآمدزایی برای شهر با توجه به حضور مراکز و مجتمع‌های صنعتی موجود)، O3 (توسعه زمینه‌های اشتغال با توجه به تأمین و افزایش فرصت‌های احداث مراکز صنعتی) و O6 (ارتقاء و بهبود آستانه‌های خدماتی رفاهی اجتماعی پهنه‌های سکونت) اشاره کرد که مهم‌ترین فرصت‌ها در منطقه مورد مطالعه می‌باشد.

نتایج حاصل به دست آمده از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و ماتریس ارزیابی عوامل خارجی بیانگر آن است که مناسب‌ترین راهبرد برای آن راهبردهای تهاجمی می‌باشد (جدول شماره ۱۱).

جدول ۱۱: وزن نهایی عوامل داخلی و خارجی و راهبرد غالب منطقه

درون سیستم (SW)		برون سیستم (OT)		عوامل داخلی و خارجی
نقاط قوت‌ها	نقاط ضعف‌ها	نقاط تهدیدها	نقاط فرصت‌ها	
52.13	24.68	17.84	34.94	امتیاز عوامل داخلی و خارجی
76.81	52.78			مجموع عوامل داخلی و خارجی
3.1	2.9			مجموع امتیاز نهایی

Source: Research findings

نتیجه‌گیری و دستاورد علمی پژوهشی

امروزه شهرک‌های صنعتی به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارها در توسعه، به ویژه توسعه پایدار با نگاهی بر حفظ محیط‌زیست و منابع طبیعی نقشی محوری دارد. ایجاد شهرک‌ها و نواحی صنعتی، یکی از رویکردهای رایج صنعتی سازی در کشورهاست که به منظور تسهیل و تمرکز فعالیت‌ها با نگاهی بر حفظ محیط‌زیست و کاهش هزینه‌های تمام‌شده تولیدات صنعتی انجام می‌شود. به عبارتی، این شهرک‌ها یکی از روش‌هایی است که در جهت اشتغال‌زایی و کاهش نرخ بیکاری مورد توجه دولتمردان قرار گرفته است. بدیهی است که در توسعه صحیح و سازمان‌یافته صنعت، نقش مؤثری در اشتغال‌زایی و صنعتی شدن کشور دارا می‌باشد. ایجاد شهرک‌ها و نواحی صنعتی، یکی از رویکردهای رایج صنعتی سازی در کشورهاست که به منظور تسهیل و تمرکز فعالیتها با نگاهی بر حفظ محیط زیست

و کاهش هزینه‌های تمام شده تولیدات صنعتی انجام می‌شود. گسترش شهرنشینی، کمبود فرصت‌های شغلی، فشار جمعیت بر منابع طبیعی و ناکامی در ایجاد و گسترش صنایع متوسط و بزرگ، به ویژه در کشورهای توسعه یافته باعث شد که این کشورها این راهبرد را از اواسط دهه ۱۹۷۰ در برنامه توسعه خود مدنظر قرار دهند. شهرک‌های صنعتی، در کشور ما نیز از آن به عنوان لوکوموتیو بخش صنعت نام برده می‌شود. احداث و توسعه این شهرک‌ها در حاشیه شهرهای کوچک مانند شهر حسن آباد با در نظر گرفتن شرایط زیست محیطی آن می‌تواند در جهت کاهش بیکاری و عبارتی به توسعه پایدار این شهر بیانجامد.

با رشد و توسعه جمعیت و توسعه کالبدی و اجتماعی شهرها و از طرفی بالا رفتن استانداردها در جوامع شهری و افزایش انتظارات شهروندان کاستی‌ها و کمبودها در سطح جوامع امری طبیعی به نظر می‌رسد با این وجود یکی از وظایف مسئولین و مدیران شناسایی این مشکلات و کاستی‌ها و برنامه‌ریزی جهت حرکت به سمت مطلوب در افق زمانی مشخص می‌باشد. شهر حسن آباد نیز خارج این برنامه نبوده و می‌توان با مدیریت و توسعه شهرکها نقش موثری در کاهش مشکلات باشد. با این وجود، شهرکهای صنعتی به عنوان اصلی‌ترین ابزار در توسعه و بخصوص توسعه مناطق عقب مانده نقش محوری را به خود اختصاص داده است. استقرار شهرها و شهرک‌های صنعتی تاثیرات مثبت و منفی فراوانی بر روند توسعه یک منطقه می‌گذارد و این صنعت می‌تواند بهانه‌ای برای تغییر رشد شهرها و آبادی‌های آن اطراف گردد.

در همین راستا، نقش شهرک‌های صنعتی در توسعه شهرهای کوچک با نگاهی بر تأثیر شهرک صنعتی شمس‌آباد بر شهر حسن آباد فشافویه مورد ارزیابی قرار گرفت. برای تجزیه و تحلیل از مدل AHP، SPSS و SWOT استفاده شده است. نتایج حاصل از مدل AHP نشان می‌دهد که شاخص ایجاد اشتغال با کسب امتیاز ۲,۳۷ در جایگاه نخست واقع شده است و نشان می‌دهد که شهرک شمس‌آباد بر ایجاد اشتغال برای ساکنان شهر حسن‌آباد فشافویه تأثیر مثبتی داشته است. دومین تأثیری که این شهرک بر شهر حسن‌آباد فشافویه داشته است، کاهش فقر می‌باشد. این عامل نیز با کسب امتیاز ۲,۱۳۲ نشان از برتری آن نسبت به سایر عوامل می‌باشد. در نتیجه از نظر متخصصین امر و کارشناسان این دو شاخص باعث بهبودی وضعیت شهر کوچک اندام حسن‌آباد فشافویه شده است و سایر شاخص‌ها با توجه به مقدار امتیازاتشان در جایگاه‌های بعدی قرار دارند.

شهرک شمس‌آباد نقش قابل توجهی در توسعه اقتصادی و اجتماعی شهر حسن‌آباد داشته است و به عنوان ستوان فقرات شهر مذکور می‌توان قلمداد کرد. به طوری که از لحاظ ایجاد اشتغال و کاهش بیکاری، جذب سرمایه‌های بخش خصوصی، بهبود و آموزش نیروی انسانی، بهبود کیفیت تولدی و غیره نقش مهمی دارد. در نتیجه، استقرار واحدهای تولیدی در شهرک‌های صنعتی علاوه بر ایجاد زیرساخت‌های مناسب نظیر آب، فاضلاب و تامین انرژی در قالبی ساختاریافته با هزینه اجرایی پایین‌تر، امکان حضور صنایع مرتبط در کنار هم را نیز میسر می‌کند. از سوی دیگر این شهرک باید تمهیدات لازم را به عمل آورد تا آثار مخرب زیست محیطی به حداقل ممکن برسد. بر این اساس رعایت استانداردها و گسترش فضای سبز در پیرامون و نواحی آن از جمله اقدامات ضروری به حساب می‌آید. در

همین راستا برای وضعیت هر کدام از مولفه‌های مذکور تاثیر آنها بر شهر حسن آباد مورد استفاده قرار گرفت و نتایج حاصل از آزمون T نشان می‌دهد که شهر حسن آباد تحت تاثیر مؤلفه اقتصادی و اجتماعی شهرک صنعتی شمس آباد قرار گرفته است. از آنجایی که مقدار T مشاهده شده‌ی آزمون (معادل ۴,۲۲)، از مقدار T جدول با درجه آزادی ۱۹۹ و در سطح معنی‌داری ۰,۰۵، (معادل 1.98) بیشتر است، با ۹۵ درصد اطمینان فرض صفر رد می‌شود، پس ایجاد شهرک صنعتی شمس آباد در تغییر شرایط اقتصادی شهر حسن آباد تاثیر داشته است.

همچنین نتایج در بخش اجتماعی نشان می‌دهد که مقدار t مشاهده شده‌ی آزمون معادل ۲,۵۸، از مقدار T جدول با درجه آزادی ۱۹۹ و در سطح معنی‌داری ۰,۰۵، (معادل ۱,۹۸) بیشتر است، با ۹۵ درصد اطمینان نتیجه می‌شود، ایجاد شهرک صنعتی در تغییر شرایط اجتماعی شهر حسن آباد تاثیر داشته است.

از سوی دیگر نتایج آزمون تی (T) نشان می‌دهد که شهرک صنعتی شمس آباد از لحاظ مؤلفه زیست‌محیطی تأثیری نگذاشته است. به عبارتی می‌توان گفت که مقدار t مشاهده شده‌ی آزمون معادل ۴,۶۶-، از مقدار T جدول با درجه آزادی ۱۹۹ و در سطح معنی‌داری ۰,۰۵، (معادل ۱,۹۸) بیشتر است، با ۹۵ درصد اطمینان فرض صفر را نمی‌توان رد کرد نتیجه می‌شود، ایجاد شهرک صنعتی در تغییر شرایط کالبدی زیست‌محیطی تأثیر چندانی در شهر حسن آباد نداشته است.

نتایج تحلیل SWOT از بین مجموع عوامل داخلی مؤثر بر توسعه شهر حسن آباد ۱۴ عامل به عنوان نقاط قوت و ۱۴ عامل به عنوان نقاط ضعف مورد شناسایی و ارزیابی قرار گرفته‌اند. همین‌طور این تحلیل نشان می‌دهد که از بین عوامل خارجی مؤثر بر توسعه شهر حسن آباد تعداد ۱۰ عامل به عنوان فرصت‌های خارجی و ۱۱ عامل به عنوان تهدیدات بیرونی، پیش روی این شهر مورد شناسایی قرار گرفته‌اند.

نتایج کیفی هر یک از عوامل مؤثر داخلی و خارجی شناسایی شده بیانگر این مطلب است که برتری‌ها و مزیت‌ها در مواجهه با نقاط ضعف و تهدیدات عمدتاً پایین است و عوامل ناپایداری در شهر حسن آباد بیشتر ریشه در عدم توازن بین افزایش جمعیت و خدمات و کمبود خدمات رفاهی-اجتماعی در سطح شهر می‌باشد. مشکلات و مسائل ایجاد شده و کاستی‌ها موجود ناشی از روند رو به رشد جمعیت طی سال‌های اخیر بوده و افزایش سطح انتظارات و استانداردها کیفی زندگی می‌باشد این مشکلات در کلیه جوامع و شهرها وجود داشته و با تغییر ماهیت وجود خواهد داشت. بررسی نتایج کمی هر یک از نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها نشان می‌دهد که مؤلفه‌ی وجود اراضی بایر با کلاس مناسب اراضی جهت توسعه کشت و صنعت در نواحی شمالی، وجود اراضی بایر در قسمت جنوبی و شرقی جهت توسعه شهر و هم‌جواری فرودگاه بین‌المللی امام با حوزة به ترتیب در جایگاه‌های اول تا سوم واقع شده‌اند و در بین نقاط قوت به عنوان مهم‌ترین مؤلفه محسوب می‌شوند. فراهم شدن زمینه‌های اشتغال و تأمین مالی جامعه در جهت مشارکت در امر توسعه، وجود مدیریت شهری و اعمال نظرات آن نهاد بر توسعه شهر و مراکز واقع در حریم شهر و تمایل مدیران شهری برای ایجاد و اصلاح در ساختار مدیریت شهری به عنوان کم‌اهمیت‌ترین نقطه قوت در توسعه حسن آباد به حساب می‌آید.

در بین مؤلفه‌های شناخته‌شده نقاط ضعف، عدم اختصاص قسمتی از درآمد شهرک صنعتی برای توسعه شهری و مشکلات شهر حسن‌آباد به عنوان اساسی‌ترین ضعف و شکل‌گیری دام‌پروری‌ها و مرغداری‌های تک عملکردی و پراکنده در سطح حوزه کم‌اثرترین عامل در توسعه شهر حسن‌آباد مورد توجه قرار گرفته‌اند.

به‌علاوه در بین فرصت‌های بیرونی مؤلفه پتانسیل درآمدزایی برای شهر با توجه به حضور مراکز و مجتمع‌های صنعتی موجود، توسعه زمینه‌های اشتغال با توجه به تأمین و افزایش فرصت‌های احداث مراکز صنعتی و ارتقاء و بهبود آستانه‌های خدماتی رفاهی اجتماعی پهنه‌های سکونتی به‌عنوان اولویت‌های مهم شناخته شده‌اند. از سوی دیگر وجود مؤلفه امکان ایجاد فضاهای مناسب فراغتی- تفریحی و گردشگری در سطح حوزه با توجه به پتانسیل‌ها و استعدادهای حوزه به عنوان کم‌اولویت‌ترین فرصت خارجی برای توسعه حسن‌آباد محسوب می‌شوند.

نتایج حاصل به دست آمده از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و ماتریس ارزیابی عوامل خارجی بیانگر آن است که مناسب‌ترین راهبرد برای آن راهبرد تهاجمی می‌باشد. با این راهبرد می‌توان با توجه نقاط قوت و فرصت‌ها می‌توان حداکثر استفاده از شهرک صنعتی شمس‌آباد کرد تا باعث بهبود وضعیت اقتصادی، اجتماعی و کاهش مشکلات زیست محیطی منطقه گردد و این امر زمینه توسعه پایدار را فراهم می‌کند. اما اگر شهرها و شهرک‌های صنعتی بخواهند توسعه پیدا کنند، باید در راستای اهداف توسعه پایدار و در چارچوب پایداری پیش بروند تا اثراتی که به مناطق همجوار خود وارد میکنند آسیب‌های کمتری را به نسل کنونی و آینده وارد نمایند.

بنابراین با توجه به یافته‌ها، شهرک صنعتی شمس‌آباد با برنامه توسعه در حد ۳۰۰۰ هکتار و بیش از ۲۰۰۰۰ هزار شغل در مجاورت شهر حسن‌آباد قرار دارد این شهرک می‌تواند از پتانسیل‌های اصلی و موثر جهت رشد و توسعه شهر حسن‌آباد باشد با سرمایه‌گذاری در شهر می‌توان علاوه جذب بخشی از جمعیت جهت سکونت در شهر حسن‌آباد زمینه استقرار دفاتر و نمایشگاه‌های مرتبط با آن در سطح شهر فراهم گردد.

References

- Abdollah Behsa and Sadat Saeideh zarabadi Zahra (2018), Evaluating the Function of Small Towns in Regional Development by Using Network Analysis Method (Case Study: Khormoj Town, Bushehr Province), *Journal of Geography and Environmental Studies*, Vol 7, NO 25.
- Bajrachary, Bishna Nanda (1995), Promoting Small Towns For Rural Development: A View From Nepal, *Asia - Pacific Population Journal*, Vol 10.
- Barouqi, Farideh (2002), Investigating the Problems of Managing the Development of Industrial Estates, *Journal of Municipalities*, Fourth Year, No. 1.
- Bechara.l. Magrini. A (2009), Eco- Industrial park Development in the Riodeganeiro- Brazil.ppt312.
- City and Planning Consulting Engineers (2015), Detailed Plan of Hassanabad, Hassanabad Municipality
- Dabiri Azadeh, Monavari, Masoud, Mahmood Shariat Seyeid and Farshchi Parvin (2014), Cumulative Environmental Effects Assessment of Nazar Abad County's Industrial Estates - Iran, *Journal of Environmental Science and Technology*, Vol 15.
- Ebrahimzadeh, Issa, Tayebi najmah and SHafiei Yousef (2015), Functional Analysis of Economical Role of Small Towns on Rural Development Case study: Zahedshahr in Fasa Shibkouh district, *Geography and Environmental Planning*, vol 1.
- Esmail naseri, (2009), Investigating the Impact of the Role of Small Cities in Organizing Spatial Order (Case Study, Bowman City), *Geography and Regional Planning*, no 1.

- Firouznia Ghadir and Rabbani Mohammad Reza (2013), Analysis of the industry's role in the Evolution of settlements (Case study: Nazarabad), journal management system, Vol 1, NO 3.
- George,O(2008), the role of small towns in Regional development and poverty reduction in Ghana, International Journal of urban and Regional Research, vol, 32, NO, 2.
- Ghadiri Masoum Mojtaba, Rezvani Mohammad Reza and Mehdi Hajiloo(2015), Assessment about the Impacts of Industrial Parks on Life Quality in Nearby Rural Areas, Case Study: Sharif Industrial Park, Abhar City, human geography research quarterly, Vol, 47, No 2.
- Gharnejad, Hassan (1992), Introduction to Industrial Geography, University Jihad of Isfahan
- Google Earth Pro (2019)
- Hashemi Nejad Sadat (2012), Investigating the Impact of Industrial Town Development and Development on Regional Development in Kheirabad, Arak, MA Thesis, Ministry of Science, Research and Technology, Allameh Tabatabai University, Faculty of Social Sciences.
- Hedayatollah Nikkhah and Sajjad Behzadi(2016),Investigating the Impacts (Economic, Social and Environmental) of Industrial Installations in the Development Process, journal of Iranian social development studies, Vol 8, NO 4.
- Iran Statistics Center (2016).
- Mohammadi Alireza, Ghafari Gilandeh Ata and nori spedeh (2017), Determine the Suitable Zones to Locating "Industry Clusters" by Multi-Criteria Decision Making (MCDM) in GIS Environment. Case Study: Wooden Industry Clusters in Ardabil Province, motaleat shahri, Vol 6, NO 23.
- Mohammad-Reza Rezaei, Amir reza Khavarian garmsir (2015), Strategic Planning of Industrial Area Development Using SOAR Strategic Framework (Case study: Yazd City Industrial Area). Arid Regions Geographic Studies Vol, 5 , No, 18.
- Nobakht Reza, Fathi Soroush and Karimian Habibollah (2015), The Effect of Industrial Towns on Socio-economic Development in Iran (Case of Study: Tribal Regions in Masjid Soleiman), journal of Iranian social development studies, Vol 7, No 1.
- Nozari, Meeraj (2007), The effects of small towns in rural environmental samples: Byza' city of Fars province, Shiraz University master's thesis
- nurei hedaieiatlah, hoseineiabarei seidhasan, khademei hosein (2009), The Role of Small Cities in the Equilibration of Rural Settlement System of Yazd Province, geography and development, , Vol, 7, NO, 13.
- Otiso K.M.,(2003), State, voluntary and private sector partnerships for slum upgrading and basic service delivery in Nairobi city, Kenya Cities 20(4): 221–229.
- Ruiz, M.C., Romero, E., Perez, M. Fernandez, J.(2012).Development And Application of A Multi – Criteteria Spatial Deci Sion Support System Planning Sustainable Industrial Area in Northem Spain, Automation In Construction.
- Saadi, Sauna (2013), Assessing the Role of Industrial Cities in Developing Neighboring Cities with Sustainable Development Approach (Case Study: Alborz Industrial City), MSc Thesis, Islamic Azad University, Tehran Branch, Faculty of Art and Architecture, Assistant Professor, Sasanpour and Pursafavi.
- Seyed Sina Rahnamaei; Dr.Hamid Saberi; Dr.Amir Gandomkar(2017), Assessment of Development Rate and Spatial Distribution of Industrial Cities in Urban Conurbation of Isfahan, Journal management sestem, Vol, 7, NO 24.
- Shad, R, Ebadi, H, Mesgari, M, Vafai Nejad, A, (2009). Operational design and enforcement for the settlement of industry suburbs by the use of distinctive and genetics measure phase models, technical faculty publication, 63th edition, number 6, 417 – 429.
- Talibian, Seyed Amir, Fazeli, Mohammad and Daghaghleh, Aqil (2008), Social Impact Analysis of Industrial Development in Assaluyeh Region, Social Science Letter, No. 33.
- Zarbardasht, Esfandiar (2003), City Size, Publications of Iran Center for Urban Studies and Architecture.

The Role of Industrial Towns in the Development of Small Towns with a Look at the Impact of Shamsabad Industrial Town on Hassan Abad

Fashafoyeh

Mansoureh Tariverdi

Ph.D. Student in Geography and Urban Planning, Yadgare Imam Khomeini (Rah) Shahre Ray Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Parvaneh Zivyar*

Associate Professor, Yadgare Imam Khomeini (Rah) Shahre Ray Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Bahman Kargar

Associate Professor, Yadgare Imam Khomeini (Rah) Shahre Ray Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Abstract

The creation of industrial estates and towns is one of the most common industrialization approaches in the countries that are aimed at facilitating and concentrating activities. This strategy is taken into account in its development plan since the mid-1970s. Industrial towns in our country are also referred to as industrial sector locomotives. The construction and development of these settlements in small cities such as Hassan Abad, taking into account its environmental conditions, can lead to the reduction of unemployment and, hence, the sustainable development of the city. Shams Abad industrial park with development plan of 3000 hectares and more than 18 thousand jobs in the vicinity of Hassan Abad city. This settlement can be the main potential for growth and development of Hassan Abad city. The present research studies the role of Shams Abad industrial park on sustainable development of Hassan Abad, Fashafiyeh and suburbs. The method of research is library survey (a questionnaire). The results show that the establishment of Shams Abad Industrial City can have a favorable effect on the quality of life indicators in Hassanabad and its suburbs and has increased employment. Of these, the economic index has the highest impact and the environmental physical index has the least impact. Finally, the results of internal and external factors indicate that SO strategy is the dominant strategy in the study area.

Keywords: industrial city, small town, Hassan Abad Fashafiyeh, sustainable development, Shams Abad

* (Corresponding author) zivyar@yahoo.com